

М. Пазяка. – К. : Либідь, 2004. – 352 с. – («Пам'ятки історичної думки України»).

7. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – [4-е изд.]. – М. : Политиздат, 1980. – 444 с.

УДК 811.161.2'282.3(477.82)

З. С. Мацюк

«ДІВКА БЕЗ КОСИ ЯК КІНЬ БЕЗ ГРИВИ» (НА МАТЕРІАЛІ ЗАХІДНОПОЛІСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ)

Мацюк З. С. «Дівка без коси як кінь без гриви» (на матеріалі західнополіської фразеології).

У статті проаналізовано фразеологічні одиниці Західного Полісся, які характеризують зовнішній вигляд жінки та чоловіка, зокрема фраземи на позначення волосся. Простежено спільні та відмінні риси жінок і чоловіків в ареальному просторі досліджуваного регіону, що стосуються фразеосемантичного ряду «Волосся».

Ключові слова: опозиція, чоловік, жінка, фразема, Західне Полісся.

Мацюк З. С. «Девушка без косы как конь без гривы» (на материале западнополесской фразеологии).

В статье проанализированы фразеологические единицы Западного Полесья, которые характеризуют внешний вид женщины и мужчины, в частности их волосы. Прослежены общие и отличные черты женщин и мужчин в ареальном пространстве исследуемого региона, что касается фразеосемантичного ряда «Волосы».

Ключевые слова: оппозиция, мужчина, женщина, фразема, Западное Полесье.

Matsyuk Z. S. «A girl without tress as a horse without a mane» (on material of Western Polessia phraseological units).

Phraseological units of Western Polissya, which characterize original appearance of «woman» and «man», are analysed in the article, in particular hairs. The general and distinctive features of women and men are traced in areal space of the explored region, that means the phraseosemantic row of «Hairs».

Key words: opposition, man, woman, frazema, Western Polessia.

В останні два десятиріччя відбулося не лише переосмислення проблеми взаємовідношення статей, а й співвідношення статей, що викликає посилений інтерес до «гендерної фразеології» [11, с. 165], або ж «фразеологічної гендерології» [11, с. 165], яка відкриває нові теоретичні й

пізнавальні перспективи. У центрі уваги гендерної лінгвістики як одного з напрямів гендерології – фактично будь-яка сфера мовознавства (проблеми референції, граматики, лексикології і фразеології, семантики і прагматики тощо) з погляду відображення в ній гендерних відношень. Дослідження гендеру у філології проводиться на різних рівнях, зокрема на рівні ставлення до жінок та чоловіків. Значення «категорії статі» [11, с. 3], очевидно, коли розглядають категорії фемінності та маскулінності в їх безпосередньому зв'язку із життям жінок і чоловіків.

У лінгвістиці існує протиставлення базових компонентів людської культури «чоловік – жінка» як онтологічної опозиції, яка лежить в основі мови. Характеризуючи людину, представника чоловічої чи жіночої групи, як базову структуру соціальної належності, найбільш значущим є те, як вона сама себе гендерно ідентифікує. Аналогічно опозиція «чоловік» – «жінка» ґрунтована на вираженні маскулінних чи фемінінних рис, оскільки вона виражає статусно-рольову диференціацію людей. Жінки та чоловіки по-різному розвинені і біологічно, і культурно, мають різну самосвідомість, різні соціальні та духовні цінності, відмінні роздуми щодо світу.

Не менш важливою виступає статева стратифікація, яка визначає соціальні (у тому числі ритуальні) й економічні статеві ролі, відмінність у поведінці чоловіків і жінок, уявлення про чоловіче та жіноче начала в культурі, регулює норми поведінки, обряди, що чітко простежено й у фразеологічній системі Західного Полісся.

Метою нашого дослідження поставлено проаналізувати та провести паралелі фразеосемантичних рядів «Дівоча коса» ↔ «Неголений і непідстрижений чоловік», «Рідке волосся у жінок» ↔ «Лисий чоловік».

Фразеологія української мови містить багатий історичний матеріал про наш народ, його звичаї, ідеали, мрії та сподівання. Вивчати фразеосистему неможливо без залучення всіх фразем, які побутують в окремих ареалах. Споконвіків людина особливого значення надавала своєму волоссю. Уважалося, що волосся зберігає інформацію про рід, тобто приховує в собі родову пам'ять, відіграє роль своєрідного медіатора між Небом і Землею. За його фактурою можна визначити характер людини. У народних уявленнях у ньому «вмістилище людських сил» [2, с. 92]. Для українського народу волосся завжди відіграло важливу роль, особливо акуратно заплетена дівоча коса наділена багатою символікою.

Коса – це не лише символ дівочої краси та вроди, а й ознака статусу дівчини. Це ще й вияв чистоти, незайманості. Пошанування чи осуд поведінки дівчини колись був виражений через ставлення до її коси шляхом чинення тих чи тих дій – возвеличення, пошанування або ж осуду, зневаги. Цей вид жіночої зачіски наділений шлюбною символікою: одну косу носили дівчата (у тому числі й ті, що не вийшли заміж), дві коси –

заміжні жінки [6, II, с. 615]. Перше заплітання коси означало її перехід у нову вікову категорію. Допоки їй підстригали волосся, вона була «дівчинкою», а як тільки заплітали косу – ставала «дівкою», тобто дівчиною на виданні [6, II, с. 615]. Народ розглядав дівочу косу як свідчення відтворювальної сили, напр.: *д'івка без косі йак к'ін' без грівви* (Клб). Відповідно до віку змінювалася і зачіска дівчини: коли дівчина «заручиться», то вона опускає косу (Чорногорія), викладає її кругом голови (Поморав'є), або ж вплітає в косу стрічку і под.

Довга коса – предмет гордості й особистої охайності дівчини. Позитивну оцінку дівчина отримує через такі номінації коси за розміром: *коса до пояса* (Брд, Гбн, Дтн), *руса коса до пояса* (Душ, Слв), *зам'ітає косойу* (Псн), *метє косой* (Брз, Овд), *коса йак в русалки* «про розкішне волосся, заплетене в косу» (Звн). Водночас народ помічає відхилення від ідеалу, яке виявлено у формі, розмірі та чепурності коси: *коса йак прац* [*прац* – дерев'яне пристосування для прання білизни] «товста розтріпана коса» (Жрч, Крп, СтЗг, Яснв), *коса йак м'ітла* (Млн), *хв'іст йак в кобіли* (Кзл, Пвр) || *коса йак в кобіли хв'іст* (Тпл) || *кон'ачий хв'іст* (Змш), *коса йак у кон'а хвист* (Влх), *уй коротка куса йак мішачий хвист* (Ббр), *мішачий хвостик* (Кзл, Ств), *коса йак конопля* «тонка розтріпана коса» (Змш), *коса йак гарана* [*гарана* – довгий батіг] «про тонку довгу косу» (Мшс), які мають негативний семантичний відтінок.

У багатьох міфопоетичних системах волосся символізувало радість життя, духовний розвиток, плодючість. Водночас коса символізувала чарівну дівочу вроду: *коса – ж'іноча краса* || *коса – д'івоча краса* (Клб). Також колись коса була своєрідною суспільно-моральною ознакою чепурності, охайності дівчини [7, с. 128]. Уставши вранці, вона мусила передусім розчесати й заплести косу, тому через такий конкретизатор робився висновок, напр.: *коса йак прац – д'івка йак срач* [5, с. 13].

Здавна відомий весільний обряд розплітання та розчісування коси молодої перед вінцем на ознаку її дівочої чистоти. Якщо дівчина втрачала дівочу честь до шлюбу, її косу відрізали, і це була велика ганьба, а якщо народила позашлюбну дитину, то не мала більше права ходити з непокритою головою [4, с. 309]. Насильне обстригання волосся символізувало неславу за втрату вінка, тобто цнотливості. Таку дівчину називали *стрига*. Це пов'язано з тим, що коса була символом незайманості, святості [7, с. 51]. Саме в осередку молоді найраніше дізнавалися про втрату цноти дівчиною. Про це повідомляли батькам символічними діями: вимазували паркан дьогтем, гноєм; знімали ворота та ін. [8, с. 216].

У давнину на Русі-Україні категорично заборонялося заміжній жінці «світити волоссям» [4, с. 23], тому голову покривали хусткою чи наміткою: *завйазала хустку* (Яснв) || *хустину над'їла* (Бтн) || *вд'агнула хустку* «вийти заміж» (РБрс). Оскільки непокрита дівоча коса символізувала цнотливість, то неодмінним складником весільного ритуалу

було покривання молодої. Наречена схиялась обличчям до хліба, а свахи тричі колихали над її головою натягнутою на чотири кути хусткою. Це був кульмінаційний момент усього дійства – зробили з дівки молодицю. Відтепер вона повинна обов'язково завиватися покривом [8, с. 83], адже дівчина переходить під владу чоловіка, який заволодів її косою, а отже й честю. Тому з'явитися перед чужими без хустини означало зрадити своєму чоловікові [7, с. 51].

У фразеологізмах *обр'їзали косу́* (Гбн, Дбрв, Дгш, Крп, Овд, Снв) || *одр'їзати косу́* (Дбр) || *косу́ обр'їзала* (Пвр) задокументований інший давній звичай, поширений до тридцятих років ХХ ст. на Камінь-Каширщині, – молодій утинали косу.

Водночас волосся в чоловіків постає уособленням чоловічої сили та гідності: «біблійний Самсон утратив свою силу через те, що Даліла відрізала йому волосся. Ця біблійна легенда знайшла втілення в символіці народного епосу та в народних звичаях (спочатку носили довге волосся, адже воно пов'язувалося з долею; потім, коли усталився звичай стригти волосся, хоронили його від небезпеки, зазвичай спалювали)» [4, с. 111]. Волосся – у народних уявленнях осереддя життєвих сил людини. Словенці вірили, що з волоссям і бородою можна забрати в чоловіка силу і здоров'я [6, 2, с. 420]. Люди приклонялися перед землею, вважаючи сушу тілом, каміння – кістками, воду – кров'ю, а рослини – волоссям велетенської істоти. Отже, у казках волосся – символ енергії, плодючості, буйної рослинності. На Русі-Україні лише воїни «повністю голили волосся, присвячуючи своє життя і життєву силу Перуну» [7, с. 51]. Візантіїців дуже вразила зачіска князя Святослава – на виголеній голові був лише жмут волосся на маківці (подібний до запорозького «оселедця»).

У народнорозмовній фразеології представлено одиниці, дошкульні за своєю прагматикою та стилістичним забарвленням. На запитання «Як говорять про неголеного і непідстриженого чоловіка? Із чим його порівнюють?» зафіксовано фраземи, у яких проведено паралелі: із тваринами; демонічними образами; особами, які займають відповідний сан; відомими персонажами; неохайними особами, наприклад: *йак ціган* (Гв), *йак маз'яр* «малю» (Звн), *йак турм'їян* [людина, яка перебуває в місцях позбавлення волі] (Мшв), *запустів себе йак та нер'аха* (Чрк), *йак кучкудан* (ВВл, Остр) та за асоціативними порівняннями: *зар'їс йак л'їс* (Дтн), *зароблий йак чумá* (Брд), *шч'їтка на мórд'ї віросла* (Пст), *зар'їс йак кучма* (Гбн), *йак страши́дло* (Хрп).

Волосся – багатозначний символ. Воно символізувало ірраціональні космічні сили та біологічні інстинкти. Добровільне постригання, наприклад, у ченці, означало відмову від усіх земних утіх, абсолютний аскетизм [7, с. 50], тому після постригання священнослужителі мали довге волосся, великі бороди, що відображено у фразеології Західного Полісся,

наприклад: *йак манáх* (Бхв), *йак стáрец* (Крч), *зар'іс йак бáт'ушка* (Хлп) || *обрóс би пип* (Бр).

Один із найпопулярніших персонажів української демонології – *чорт*, що уособлює ворожі людині сили. Він виступає одночасно зооморфною й антропоморфною істотою, характерні прикмети якої – довгий ніс, палаючі очі, густе чорне волосся, наприклад: *зарóслий йек чорт* (Врк) || *зарóслий йак чорт [болóт'аний]* (ВВлн, Клн) || *лахмáтий йак чорт* (ВВл, Остр), *зар'іс йак вовкула́ка* (Шкл).

Фраземи з власними назвами властиві для мовців говірок населених пунктів, напр., вираз *зар'іс йак Л'у́бец'ке óзеро* (Зрч). Такі одиниці територіально вмотивовані: чоловіка порівнюють із зарослим озером, яке розташоване неподалік. Також виявлено порівняння з відомими кіногероями чи історичними особами, як-от: *йак д'ід Морóз* (Трг), *вулухáтий йак Будула́й* (Гбн, Крп, Яснв) || *обрóшиий йак Будула́й* (Тпл) || *зар'іс йак Будула́й* (Слв) || *обр'іс йак Будула́й* (Пвр) || *Будула́й патлáтий* (Хрп), *хóдит' йак бомж* (Брд) || *запу́стивс'а йак бомж* (Ярс) || *йак бомжáка* (Бтн), *йак Фéдел' Кáстро* (Мшв).

Часто образними конкретизаторами виступають тварини, які створюють негативну конотацію: *зарóслий йак вовк* (Дбр) || *зар'іс йак вовк* (Пст), *зар'іс йак дз'ік* (СтЗг) || *зарóслий йак дз'ік [дз'ік – дикий кабан]* (Млт), *обр'іс йак ведм'ід'* (Брв) || *зарóслий йак медв'ід'* (Лпн) || *йак ведмéd'* (МГл), *патлáтий йак пес* (Смд), *зар'іс йак мáвна* (Млн, Яснв). Паралельно в західнополіській фразеології вживані фраземи із позитивною конотацією на позначення красивого волосся: *кучерáвий чуб, то самé хороствó* (Лкч).

Рідке волосся в дівчат та жінок представлене не меншою кількістю фразеологічних одиниць. Густа шевелюра символізує життєвий порив, радість життя, духовний розвиток [7, с. 50]. Імовірно, у патріархальному суспільстві побутувало вірування, що у волоссі жінки як представниці чужого роду містяться сили, що вороже сприймають покровителі та опікуни роду, у який вона прийшла, зокрема й природи, через що не сприяють урожайності, спричиняють різні катаклізми тощо, тому ці фраземи мають негативну оцінку. Як відповідь на запитання «Як говорять про рідке волосся у жінок?» зафіксовано такі сполуки на позначення рідкого волосся: *дв'і волосі́нки торчі́т'* (Дтн), *волóс':а йак понасáжене* (Снв) || *волóс':а йак посáжене* (Дбр) та розтріпаного тонкого волосся: *волóс':а йак п'і́рйа* (Жрч) || *мáло п'і́рйа на голов'і* (Пст), *волóс':а йак пачóси* «про рідке розтріпане волосся» (Вдр), *конопл'áne волóс':а* «тонке рідке волосся» (Тпл), *волóс':а йак стр'і́ха* «розтріпане волосся» (Слв) || *гулува́ йак стр'і́ха* (Рсв), *на гулув'і йак на купі́ц'і* (Клк), *йак ба́ба йага́* (Гдм), *обску́бана кúрка* (Яснв), *йак п'ідті́кана* (Псн), *йак рши́пéйда* «про неакуратно зачесану» (Ткт).

Частотним у дослідженій фразеології є числівник *три*, який позначає малу кількість: *три волосі́нки на голов'і* (Пвр) || *три волосі́ни в три р'аді́* (Бтн) || *три волосі́ни в ш'і́ст' р'ад'ів* (Смд), *три волосі́ни і т'і розпáтлан'і* (РБрс).

У фразеологічних одиницях відбувається розмежування не лише за семантикою, а й за оцінкою. Негативної оцінки надають вербальні маркери: *мітла, прач* і *под*.

Із волоссям пов'язані особливі звичаї та повір'я. В українців відразу ж після народження дитини баба-повитуха відрізала у неї три пучки волосся, щоб у похилому віці не було лисини. На Західному Поліссі не меншу увагу приділяють чоловікам, які втратили волосся, що в широкому спектрі представлено у фразеології досліджуваного регіону. Предмети, які мають гладку поверхню, у західнополіській фраземіці виступають образним еквівалентом поняття чоловічої лисини: *лісий йак йайце* (Бхв, Крч), *лісий йак бублик* (Рсв), *йак дін'а* (Ошв), *йак гарбуз* (Трг), *лісий йак колобок* (Бтн), *голова йак шарик* (ВВл, Остр), *лісий йак бубун* (Ббр, Хлп) || *лісий йак бубен* (Тпл, Яснв) || *лісий йак бубон* (Дтн, Псн) || *лєсий бубон* (СтЗг) || *лісий бубен* (Ввн), *голий йак бубен* (Зтр), *ліса буба* (Гв), *лісий йак Лєн'ін* (Ярс), *йак зек* (Хлп), *на гулов'ї йак на стол'ї – глєдко* (Клн), *хоч шчїгл'ї бий* (Хлп), *йак сєлом помєзаний* (Пвр) || *йак сєлом пумєзаний* (Кзл), *ліса башка* (Змш), *на погєному пол'ї й травє не ростє* (Крп).

Місяць і сонце символізують чоловіче та жіноче начала. У різних міфологіях їм притаманні різні ролі. У фразеологічних одиницях цього фразеоряду простежено паралелі лисини чоловіка із місяцем та сонцем, які засліплюють очі, напр.: *засв'їтїв м'їс'єц'* (Брз) || *лісий йак м'їс'єц'* (Смд), *блишчїт' лїсина йак сєнєчко* (Дкв) || *св'їтїц'є йак сєнє* (Псн) || *сєнєчко зас'єйєло* (СтЗг) || *сєнєчко засв'їтїло* (Слв) || *вноч'ї будє св'їтїтї сєнєчко* (Звн), що надає сполукам позитивної оцінки.

Фразеологічним одиницям зі значенням «лисий» властиві такі порівняння: 1) із хатнім начинням: *лісий йак маког'їн* (Гбн), *ход'єча мак'їтра* (Дбр) || *ліса мак'їтра* (Пст, Смл), *лісий йак товкєч* (Дбрв, Овд, Снв, Зрч, Лбш, Прп) || *голова йак товкєч* (Брз), *лісий йак герцємєх* [герцємєх – товкєч] (ВВл), *лісий йак патєл'н'є* (Вгш); 2) із частиною дерева: *лісий йак пол'їно* (Лбш); 3) із частинами тіла: *лісий йак дупє* (Мшв), *гулувє йак кул'їно* (НРд) || *лісий йак кол'їно* (Брс, Гдм, Дбр, Жрч, Мшв, Слв, РБрс) || *лісий йак кул'їно* (Бн), *гола голова йак кул'їно* (Млт) || *лєсий йек кул'їно* (Врк) || *голий йак кол'їно* (Лбн); 4) із предметами, які світяться, віддзеркалюють: *с'в'їтлє пол'єнє* (Яснв), *с'в'їтїц'є йак бл'єхє* (Млн), *лісий бї лїхтєр* (Бр), *лісий єж блишчїт'* (Бхв), *лісий йак зєркєло* (Ярс) || *лісий йак дзєркєло* (Клч) || *йак дзєркєло* (Жрч), *св'їтїт' лїсїноєу йак л'єстрєм* (Тпл) та ін.

Більшість фразем переважно породжені конотативною модальністю з негативною ознакою, чому сприяють назви таких тварин: *барєн, цєп*, наприклад: *лісий йак барєн* (Хрп) || *лїсїнє йак в барєнє* (Бржк), *лісий йак цєп* (Бтн). Багато фразем цього ряду римованє: *лісий бубєн (впєв із дубу)* (Клб), *ліса бубє впєлє з дубє* (ВВл, Остр).

Структуровий елемент *лисий* накладає відбиток негативного поцінування через відстеження асоціативних зв'язків із чортом, бісом. Стереотипне уявлення про цю істоту «як волохату, укриту хутром, не власне слов'янське, язичницьке, а запозичене з європейської церковної традиції. Давньоруські ж мініатюри подають чорта як зазвичай людиноподібну істоту з витягнутою головою та часто лису, із «не причесаними» крилами за спиною, куцим хвостом та гусячими п'ятами» [9, с. 496–500]. На досліджуваній території зафіксовано поодинокі приклади фразеологічних одиниць із компонентом *лисий* на позначення розумного чоловіка, напр.: *лісий, бо розумний, проте хітрий, но ни лісий* [1].

У західнополіських фразеологічних одиницях сконцентровано значний обсяг культурної інформації міфологічного, філософського, релігійного, фольклорного характеру та викладено світоглядні концепти. Фразеологізми в межах опозиції «чоловіче» – «жіноче» проаналізовано відповідно до вираження маскулінних або ж фемінних ознак, що відображено у фраземах на позначення «дівоча / жіноча коса», «неголений і непідстрижений чоловік», «рідке волосся у жінок», «лисий чоловік». У досліджених фразеологічних одиницях чітко простежена опозиція «густе довге» та «рідке тонке» волосся, проте для позначення густого волосся фразем уживано менше.

Список населених пунктів

Ббр – Бобрин Млинів Рвн	Дкв – Диковини Горохів Влн	Остр – Острівок В-Волин Влн
Бн – Буяни Луцьк Влн	Дтн – Датинь Ратнів Влн	Ощв – Ощів Горохів Влн
Бр – Бір Зарічн Рвн	Жрч – Жиричі Ратнів Влн	Пвр – Поворськ Ковел Влн
Брв – Борове Заріч Рвн	Звн – Звиняче Горохів Влн	Прп – Прип'ять Шацьк Влн
Брд – Броди Ратнів Влн	Змш – Замчани Ратнів Влн	Псн – Посників Млинів Рвн
Бржк – Бережки Дубров Рвн	Зрч – Заріччя Ковел Влн	Пст – Постійне Костопіл Рвн
Брз – Березичі Любешів Влн	Зтр – Затурці Локач Влн	РБрс – Р.-Берестечко Демидів Рвн
Брс – Береськ Рожищ Влн	Кзл – Козлиничі Ковел Влн	Рсв – Русів В-Волин Влн
Бтн – Ботин Луцьк Влн	Клб – Клубочин Ківерців Влн	Слв – Словатичі Ківерц Влн
Бхв – Бихів Любешів Влн	Клк – Колки Маневиц Влн	Смд – Смідин Старовиж Влн
ВВл – Володимир Волинський Влн	Клн – Калинівка Маневиц Влн	Смл – Смолярі Старовиж Влн
Ввн – Вовничі Млинів Влн	Клч – Кульчин Турійськ Влн	Снв – Синове Старовиж Влн
Вгщ – Воєгоща К-Кашир Влн	Крп – Карпилівка К-КаширВлн	Ств – СтавокКіверц Влн
Вдр – Видранка Старовиж Влн	Крч – Кричильськ Сарнен Рвн	СтЗг – Старий Загорів Локач Влн
Влх – Вільхівка Горохів Влн	Лбн – Лобна Любешів Влн	Ткт – Тойкут Ковел Влн
Врк – Ворокомне К-Кашир Влн	Лбш – Любешів Влн	Тпл – Топільне Рожищ Влн
Гбн – Губин Горохів Влн	Лкч – Локачі Влн	Трг – Торговиця Млинів Рвн
Гв – Гайове Ківерц Влн	Лпн – Липне Ківерц Влн	Хлп – Холопичі Локач Влн
Гдм – Годомичі Маневиц Влн	МГл – Мала Глуша Любешів Влн	Хрп – Хрипськ Шацьк Влн
Грн – Гірки Ратнів Влн	Млн – Мельники Старовиж Влн	Чрк – Чаруків Луцьк Влн
Дбр – Добре К-КаширВлн	Мшв – Машів Любомл Влн	Шкл – Шклинь Горохів Влн
Дбрв – Діброва Володимирец Рвн	НРд – Нова Руда Маневиц Влн	Ярс – Ярославичі Млинів Рвн
Дгш – Довгошиї Млинів Рвн	Овд – Овадно В-Волин Влн	Яснв – Ясенівка Рожищен Влн

Література

1. Аркушин Г. Л. Сказав, як два зв'язав / Г. Л. Аркушин. – Люблін ; Луцьк, 2003. – 178 с.
2. Войтович В. М. Українська міфологія / В. М. Войтович. – [2-е вид., стер.]. – К.: Либідь, 2005. – 662 с.
3. Громик Ю. В. Фразеологізми поліської говірки села Липно Ківецького району Волинської області / Ю. В. Громик // Волинь– Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : [б. в.], 2002. – № 8. – С. 152–170.

4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
5. Мацюк З. С. Из народа не викинеш : діалектний словник фразеологізмів / З. С. Мацюк. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 134, [2] с.
6. Славянские древности : этнолингвистический словарь : в 5-и т. / [под ред. Н. И. Толстого]. – Т. 1. – М. : Междунар. отношения, 1995 ; Т. 2. – М. : Междунар. отношения, 1999 ; Т. 3. – М. : Междунар. отношения, 2004. ; Т. 4. – М. : Междунар. отношения, 2009. – 656 с.
7. Словник символів культури України / [за заг. ред. В. П. Коцура]. – К. : Міленіум, 2002. – 260 с.
8. Українська етнологія : [навч. посіб.] / [за ред. В. К. Борисенко]. – К. : Либідь, 2007. – 400 с.
9. Яковлева В. В. Фразеологізми з компонентом *батько* в контексті етнокультурних концептів / В. В. Яковлева // Вісн. Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника : Філологія. – 2007. – Вип. XV–XVIII. – С. 496–500.
10. Эмирова А. М. Оппозиция «мужчина – женщина» в русской фразеологии / А. М. Эмирова // Грани слова : сб. науч. ст. к 65-летию проф. В. М. Мокиенко. – М. : ООО «Изд-во ЭЛИПС», 2005. – С. 165–169.
11. Korsmeyer C. Gender w estetyce. Wprowadzenie / C. Korsmeyer / [przekład Anna Ncher] / [redakcja naukową K. Wilkoszewska]. – Kraków, 2004. – S. 1–13.

УДК 811.161.2'367

О. Г. Межов

МІНІМАЛЬНА СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ОДИНИЦЯ У ФУНКЦІЇ АДРЕСАТА

Межов О. Г. Мінімальна семантико-синтаксична одиниця у функції адресата.

У статті проведено системне дослідження адресатних синтаксем сучасної української літературної мови на матеріалі різностильових текстів у зв'язку з семантичними і валентними типами предикатів. Описано семантичні та морфологічні варіанти категорії адресатності в елементарних та неелементарних простих реченнях, її лексичне наповнення. Визначено способи ускладнення адресатної семантики іншими значеннями.

Ключові слова: мінімальна семантико-синтаксична одиниця, синтаксема, адресатна синтаксема, предикат, давальний відмінок.

Межов А. Г. Минимальная семантико-синтаксическая единица в функции адресата.

В статье проведено системное исследование адресатных синтаксем современного украинского литературного языка на материале разностилевых текстов в связи с семантическими и валентными типами предикатов. Описаны семантические и морфологические варианты категории адресата в элементарных и неэлементарных простых предложениях, ее лексическое наполнение. Определены способы осложнения адресатной семантики другими значениями.

Ключевые слова: минимальная семантико-синтаксическая единица, синтаксема, адресатная синтаксема, предикат, дательный падеж.

Mezhov A. G. Minimal semantic-syntactical unit in the function of addressee.

In the article system research of addressee syntaxem modern literary Ukrainian is conducted on material of texts of different styles in connection with the semantic and valency types of predicates. The semantic variants of category of addressee are described in the elementary and unelementary simple sentences, its lexical filling. The methods of complication of addressee semantics are defined by other values.

Key words: minimal semantic-syntactical unit, syntaxema, addressee, predicate, dativ.

У сучасному українському мовознавстві набуває поширення вчення про три синтаксичні одиниці: речення, словосполучення й мінімальну синтаксичну одиницю. Речення і словосполучення є синтаксичними одиницями-конструкціями, а мінімальна синтаксична одиниця функціонує як їхній компонент. Функціональний багатоаспектний аналіз мінімальних